

SAMPO TERHO

STALINGRADIN
VIEMÄRIT

WSOY

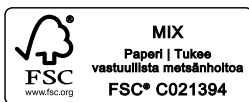
SAMPO TERHO

STALINGRADIN VIEMÄRIT

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

HELSINKI

© SAMPO TERHO JA WSOY 2024
978-951-0-48736-5
Werner Söderström Osakeyhtiö
PAINETTU EU:SSA

ALKUSANAT JA KIITOKSET

NATSISMIA KÄSITTELEVÄSSÄ mittavassa draamatuotannossa on vain harvakseltaan pysähdetty miettimään kaikkein monimutkaisinta kysymystä: miten natsismi oli mahdollista. Miten tavalliset tolkun ihmiset saattoivat alkaa kannattaa natsismia ja taistella lopulta henkensä uhalla sen puolesta? Mitä he ajattelivat, miten oman ja Saksan tilanteen hahmottivat, miten mielessään käsittelivät natsien rikoksia? Miksi ihmiset hurrasivat, kun Hitler ja Goebbels moneen kertaan julistivat, että aikovat hävittää juutalaiset?

Ainoa tapa ymmärtää natsismin hulluuden ja menestyksen arvoitusta on katsoa tapahtumia aikalaisnäkökulmasta. Tämä oli se tehtävä, johon kesällä 2021 ryhdyin. Romaania kirjoittaessani olen käynyt lähdemateriaalia läpi aivan yhtä tarkkaan kuin jos olisin kirjoittanut tietokirjaa. Silti vielä haastavampaa oli tehdä linjanvetoa siitä, miltä osin historiallisia faktoja muokataan helpommin kerrottavaan muotoon.

Tarinani perusajatus oli sijoittaa kuvitteellinen veljeskaksikko todellisiin, historiallisiin tapahtumiin. Lukija voi siis pitää kaikkia päähenkilöiden tekemisiä sepitteenä, mutta useat sivuhenkilöt ja heidän toimensa ovat todellisia.

Monet kirjan julkiset puheet sekä yksityiskeskustelut perustuvat historiallisiin lähteisiin. Samoin olen lukuisia Goebbelsin tarinassani lausumia kommentteja ottanut hänen päiväkirjamerkinnöistään. Ne lauseet, joita olen tarpeen mukaan historiallisille henkilöille itse sepittänyt, ovat linjassa heidän puhetyylinsä ja ajattelunsa kanssa. Lukijan kannattaa kuitenkin pitää mielessä, että sen enempää kirjani todellisten kuin kuvitteellisten henkilöiden puhumat asiat eivät ole historiallisia faktoja, vaan heidän (äärimmäisen) värittyneitä aikalaiskäsitteisiään.

Siltä varalta, että lukija haluaa perehtyä tarkasti tapahtumien historialliseen kulkuun, mainitsen joitakin käyttämiäni lähteitä. Tiivis Goebbelsiä käsittelevä elämäkerta on Toby Thackerin *Joseph Goebbels – Life and Death*. Laajempi, paljolti Goebbelsin päiväkirjoihin nojautuva on Peter Longerichin *Goebbels*

– *A Biography*. Heti sodan jälkeen ilmestynyt Curt Riessin laatima, paljolti haastatteluihin perustunut elämäkerta *Joseph Goebbels* on helppolukuisin ja sisältää runsaasti lennokkaita anekdootteja mutta jää tieteellisesti uudempien teosten varjoon.

Hitlerin elämäkertoista pidetään nykyisin yleensä parhaana Ian Kershaw'n syväluotavaa teosta *Hitler*, jota itsekin olen hyödyntänyt. Vanhempi ja paljon eläväisiä yksityiskohtia sisältävä on John Tolandin *Adolf Hitler* (1976). Stalingradin taistelusta antavat yksittäisen sotilaan kokemusten kuvauksia William Craigin *Enemy at the Gates* sekä Antony Beevorin *Stalingrad*. Yleisemmin taistelun kulkua läpikäydään esimerkiksi Geoffrey Robertsin teoksessa *Victory at Stalingrad* tai Stephen Walshin teoksessa *Stalingrad 1942-1943 – The Infernal Cauldron*.

Hyvä ja helppolukuinen yleisteos natsien valtaannoususta on Benjamin Carter Hettin *Demokratian kuolema – Kuinka Hitler nousi valtaan*. Mikäli pitempi sivumäärä ei kauhistuta, tarkkasilmäisiä aikalaiskokemuksia natsien noususta ja valta-ajasta on jakanut William Shirer klassikossaan *Kolmannen valtakunnan nousu ja tuho*. Natsismin psykologisen käsittelyn klassikko on Erich Frommin *Pako vapaudesta*.

Lopuksi haluan kiittää kustantajaani siitä, että maineikas WSOY ei kavahtanut vaikeaa ja herkkää aihetta. Minulle osoitettu kustannustoimittaja Samuli Knuuti oli tärkeänä apuna teoksen dramatisoinnissa ja kerronnan tyyllisyyden löytämisessä. Kirjan viimeistelyssä puolestaan antoi merkittävää apua kustannustoimittaja Jouni Tikkanen.

Kiitän myös WSOY:n kirjallisuussäätiötä, joka antoi minulle kuukaudeksi käyttöön kirjailijaresidenssin Edinburghissa.

Sampo Terho

OSA 1

1. LUKU: 31.1.1943

HUURTEINEN VIEMÄRINKANSI siirtyy hitaasti syrjään. Routaista katua vasten liukuessa siitä pääsee metallinen raahauksen ääni, vaikkakin hiljainen. Esiin nousee saksalaisen sotilaan korvakypärä. Kypärän alta paljastuvat siniset silmät, jotka kohoavat juuri ja juuri viemäriaukon reunan yläpuolelle ja tarkkailevat ympäristöä.

Autiota katua reunustavat rauniot ja lumen peittämät kivikasat. Jäätäneitä ruumiita lojuu siellä täällä. Osalla on vihreä univormu, osalla harmaa, joiltakin päällysvaatteet on riisuttu kokonaan. Leikeltä hevososen raato makaa jalkakäytävän reunalla. Tuhotun saksalaisen panssarivaunun hylky seisoo pitemmällä kadulla. Kaikkialla on kranaattien ja pommien räjäyttämiä kuoppia. Elonmerkkejä ei näy.

Sotilas katselee ja kuuntelee tarkkaavaisesti, hengitys höyryten. Tänäänkin on purevan kylmää. Jos sotilas tarttuisi metallisiin tikapuihin ilman hansikkaita, hänen ihonsa jäätyisi hetkessä kiinni. Hän vilkuilee rauniotalojen yläikkunoita ja kattoja, etsii tarkka-ampujaa, mutta mitään ei näy tai kuulu. Missä ovat pommit, lentokoneet, konekiväärien rätinä, haavoittuneiden huudot? Vallitsee outo hiljaisuus.

Huolellisesti mies vetää kannen takaisin paikoilleen ja laskeutuu tikapuita alas viemärien löyhkään ja hämärään. Alhaalla joukko resuisia miehiä odottaa uutisia. He ovat kaamea näky. Nuoret sotilaat ovat riutuneita, heidän poskensa kuopalle painuneet, silmänsä pullottavat. He ovat pukeneet ryysyjä kuluneiden univormujensa päälle, heidän ihonsa on harmaantunut ja huulet rohtuneet rupisiksi. Useimmat sairastavat, monet ovat haavoittuneet tai saaneet paleltumia, kaikkien hiuksissa ja vaatteissa elää syöpäläisiä.

Silti joukon johtaja ottaa edelleen ryhdikkään asennon ja muut kerääntyvät hänen ympärilleen kyselemään.

»Mitä helvettiä oikein tapahtuu? Mitä ylhäällä näkyi, kuuluiko jotain?» he utelevat jännittyneesti kuiskaillen.

»En nähnyt mitään, on selittämättömän hiljaista», johtaja vastaa.

»Se voi tarkoittaa vain yhä asiaa», eräs sähisee. »Paulus on antautunut. Taistelu on ohi.»

»Jos Paulus on antautunut, hän on maanpetturi!» johtaja kivahtaa. »Ehkä hän oli petturi alusta saakka. Führer joka tapauksessa on käskenyt jatkaa taistelua viimeiseen hengenvetoon, ja me seuraamme häntä loppuun saakka, kuten olemme vallassa vannoneet.»

Miehet luimistelevat maahan katsellen, ainoastaan pari nuorinta nyökyttää hyväksyvästi päätään.

Eräs makaava mies yskii kuivasti ja katsoo sitten kulmiensa alta johtajaan.

»Ei», mies sanoo ja jatkaa halveksunnasta vapisevalla äänellä. »Minä seurasin Führeriä kun marssimme Belgiaan, minä seurasin Führeriä kun valtasimme Ranskan. Minä seurasin häntä kun hyökkäsimme Neuvostoliittoon. Minä olen vuosia marssinut minne hän käskää, ja katsokaa minne hän minut johti! Paskaisen rauniokaupungin viemäreihin, juomaan kuravettä ja nyppimään syöpäläisiä paiseita täynnä olevasta ruumiistani.»

»Ota rauhallisesti, Damzog», kehottaa joku, mutta mies jatkaa.

»Olen ulostanut verta kolme viikkoa. Yöllä herään siihen, kuinka rotat juoksevat kasvojeni päältä. Führer kyllä lähettää meille käskyjä ja tervehdyksiä, mutta häntä itseään ei täällä näy. Ei myöskään Göringiä jonka piti meidät ruokkia, eikä Goebbelsiä, joka niin kaunopuheisesti ylistää rohkeuttamme. He pitivät meitä jo kuolleina, he ovat hylänneet meidät kuin käytetyn jalkarätin. Paulus ei ole Saksaa pettänyt vaan Hitler, mutta enää hän ei minua petä.»

Kauhistanut hiljaisuus laskeutuu miesten keskelle. Johtajan ilme kovettuu. Hän astelee muiden lomitse, miehet väistyvät hänen tieltään, ja hän kiinnittää tulisen katseensa maassa makaavaan mieheen. Tämä ei näytä pelästävän, vaan nousee vähän ryhdikkäämmin istumaan. Johtaja paljastaa Luger-pistoolinsa ja osoittaa sen maassa istuvan otsaan.

»Luuletteko minun enää pelkäävän kuolemaa?» mies kysyy hätkähtämättä. »Jos minun täytyy kuolla, että Valtakunta voi saada pätkän viemäriä ja muutama kellarin Aasian laidalta, niin minulle on samantekevää, miten se tapahtuu.»

Johtaja siristää silmiään, hänen poskilihaksensa jännittyvät. Vaikuttaa, että hän on juuri painamaisillaan liipaisinta.

»Valter», kuiskaa joku varovasti takaa upseerin korvaan. »Odota, anna hänen olla. Selvitetään ensin, mitä on tapahtunut.»

Valteriksi kutsuttu johtaja vilkaisee puolittain taakseen, hän tunnistaa parhaan alaisensa äänen. Valterin ilme pehmenee hieman, mutta hän ei käännä asetta pois.

2. LUKU: ELOKUU 1928

SÄ GREISER KATSOI poikiaan vakavana. Hänen alkujaan mustat hiuksensa olivat jo harmaantuneet, ja tukassa näkyi enää muutamia tummia juonteita. Tänäpä se oli tavallista siistimmin kammattu. Tuuheat kulmakarvat sen sijaan olivat edelleen mustat ja asettuneet nyt melkein ankaraan asentoon, kun hän puhutteli poikiaan. Äiti kuivasi kyyneliään isän takana.

Valter ja Werner seisoivat sunnuntaivaatteissaan maatalon pihamaalla, portin pielessä. Pian he lähtisivät kotoa. Surkean pieni Bad Aibling jäisi taakse, suuri maailma odotti, mutta odotus venyi, kun isä jakoi heille neuvojan maailmassa selviytymisestä. Valter vastaanotti isän ohjeita kuten kuuliainen esikoinen, joka perii maat ja rakennukset, joita palaa aikanaan hoitamaan.

Werner puolestaan liikahteli levottomasti, isän opetuksista ja juhlallisesta sävystä kiusaantuneena. Hän antoi katseensa harhailla sinne tänne ja toivoi isän jo lopettavan.

Ympäristö oli kaunis, mutta nuoren Wernerin silmissä kovin kulunut ja pitkästyttävä. Maalaistalo, joka oli heidän lapsuuskotinsa, vihreä piha, omena- ja päärynäpuut; kaikki läpikotaisin tuttua ja tylsää. Pihan ympärillä avautuivat vastikään niitetyt keltaiset vehnäpellot, etäämpänä näkyi tammimetsikkö, kaukaisuudessa siinsivät vuoret. Vanhassa maisemamaalauksessa tämä olisi saattanut näyttää paratiisilta, mutta nuorelle kunnianhimoiselle miehelle se ei sitä ollut. Ei, tänne hän ei palaisi enää asumaan, siitä Werner oli varma – eikä hän kaupunkielämässä myöskään tarvitsisi talonpoikaisen isänsä menneen maailman viisauksia.

»Ja muistakaakin siellä punaisessa Berliinissä, että kaupunkiympäristö rappeuttaa parhaankin miehen, jollei hän pysy valppaana. Älkää antautuko kaupungin houkutuksille! Rukoilkaa ja tehkää töitä, muu on turhuutta. Ja ennen kaikkea: karttakaa sosialisteja kuin ruttoa, älkääkä ryhtykö mihinkään tekemisiin heidän kanssaan. He ovat maamme ja kansamme pettureita,

Saksan selkäänpuukottajia, vaikka Berliinissä juoksevatkin vapaina kaduilla, punatautiaan laiskureihin levittämässä.»

Valter nyökkäsi tuimin silmin. Hän muistutti ulkonäöltään paljon jylhäkasvoista isäänsä, paitsi että hänen hiuksensa olivat vaaleat. Werner raaputteli korvaansa hajamielisesti ja nosti välillä lakkiaan sukiakseen muodikkaasti leikattua, ruskeaa tukkaansa. Nyt erotuskasta vapiseva äitikin lausui pitkään pidätellyn huolensa ääneen.

»Älkääkä tuhlatko vähiä rahojanne! Olen lehdestä lukenut, että siellä teidän ikäisenne pojat myyvät itseään kadulla, kun ovat joutuneet köyhyyteen...» äiti kyynelehti. »Varokaa, varokaa niitä suurkaupungin pervertikkoja! Jo juna-asemalla ne iskevät maalta tuleviin kiinni, olen lukenut.»

Nyt Valterinkin poskille nousi pieni kiusaantunut puna. Hetken hiljaisuuden jälkeen Werner yritti vihdoinkin katkaista piinan.

»No, me lähdemme nyt, että ehdimme junalle.»

»Oletteko varmat, ettemme saata teitä asemalle?» äiti kysyi.

»Se ei ole tarpeen», Werner kiirehti sanomaan. Hän ei olisi suurin surminkaan tahtonut käydä näitä keskusteluja uudelleen asemalaiturilla, jonkun muun kuullen.

Äiti syleili poikia pitkään, isä kätteli lujasti. Sitten pojat astelivat kuluneet pyhäpukunsa yllä ja solmiot kaulassa maantielle. Äiti huiskutti hyvästiksi kaulahuiviaan, isä katsoi vain patsaana poikiensa perään, kun he etääntyivät kylän suuntaan.

Kävelymatka ei ollut pitkä, mutta loppukesän lämpö sai poikien selät kostumaan. Kookas Valter kantoi matkalaukkuaan vaivattomasti, pienempi Werner alkoi matkan edetessä puuskuttaa.

»Autanko?» isovelji kysyi huolehtivasti. Läpi elämän oli ollut tavallista, että roteva Valter auttoi Wernerä ruumiillisissa tehtävissä.

»Kyllä tämä tästä», Werner torjui. »Hengästyn mielelläni, jotta ehdimme junaan ja pääsemme vihdoinkin matkaan.»

»Onpa sinulla kiire päästä kotiseudulta», Valter vastasi vähän moittien. »Katso nyt tätä kaikkea! Näillä pelloilla olemme raataneet, tuolla vainiolla lapsena leikkineet. Tuossa metsikössä join ensimmäisen humalani ja menetin poikuuteni!»

»Ajatella, eikä edes muistolaattaa ole näköjään laitettu.»

Valter käännähti ensin pikkuveljeä kohti ärtyneenä, mutta tämän viattoman ilmeen nähdessään naurahti. Werner oli aina ollut nokkelampi sanoissaan, jos ehkä heikompi käsistään.

Juna-asemalle he ehdivät ajoissa ja ilman vastoinkäymisiä. Piskuisesta Bad Aiblingista pojat matkasivat ensin junalla Müncheniin. Tämä ei vielä ollut heille suuri seikkailu, sillä Münchenissä he olivat aika-ajoin käyneet tekemässä joitain harvinaisempia hankintoja maatilalle ja vierailleet kaupungissa joskus muuten vain nähtävyyksiä ihailemassa. Mutta nyt kun pitkään odotettu hetki oli koittanut, pikkuveljen helpotus oli suunnaton. Vuosien säästämisen ja suunnittelemisen jälkeen päästiin vihdoin puheista tekoihin. Maatilan perivä Valter opiskelisi Berliinissä agronomiaa ja Werner puolestaan saksan kieltä, tavoitteenaan journalistin ammatti.

Münchenissä vaihdettiin suurempaan junaan, joka jatkoi kohti Berliiniä. Seuraavaksi edessä oli yli puolen vuorokauden matka kolmannen luokan ahtaudessa, puisilla penkeillä. Tämä ei nuoria miehiä lannistanut, vaan he söivät eväitään ja katselivat vaihtuvia maisemia. Valter kiinnitti huomiota erityisesti pikkuveljensä epätavalliseen ilmeeseen, sillä Werner ei voinut pyyhkiä kasvoiltaan hymyä, jossa oli selvä ero hänen tavanomaiseen, vähän pilkalliseen virneeseensä.

»Mitä ajattelet?» Valter kysyi, Wernerin katsellessa ikkunasta.

»Ajattelen, että olen tänään syntynyt uudelleen siihen elämään, jota minun on tarkoitus elää», vastasi Werner ja kääntyi kohti veljeään.

Valter ei muistanut Wernerin koskaan sanoneen mitään niin juhlallista ja nyökkäsi ymmärtävästi. Hän tiesi pikkuveljensä aina kokeneen olleensa maaseudulla jotenkin väärässä ympäristössä.

Tunnit kuluivat hiljaisessa arvailussa siitä, mitä perillä odotti. Nürnbergissä ja Leipzigissa tehtiin välipysähdykset ja veturia vaihdettiin, jolloin he saivat jaloitella, mutta juna-asemia enempää he eivät kaupungeista nähneet. Werner osti asemilta kaikki mahdolliset sanomalehdet ja luki ne junassa. Sanomalehtien jälkeen hän selasi väsymättömällä kiinnostuksella jotain taloustieteellistä kirjaa, josta Valter ei ymmärtänyt otsikkoakaan. Yön laskeutuessa nuorukaiset nuokkuivat epämukavilla penkeillään, huonosti nukkuen.

Varhain aamulla saavuttiin Berliiniin ja Anhalterin rautatieasemalle, joka tarjosi suurkaupunkiin saapumiselle arvokkaat puitteet. Valtava puolikaaren

muotoinen asemahalli oli melkein pari sataa metriä pitkä ja nousi yli kolmenkymmenen metrin korkeuteen. Suuret ikkunat päästivät sisään valoa ja loivat katedraalimaisen vaikutelman. Hallin sisään olisi mahtunut tuhansia ihmisiä. Vilinä oli maalaispojille käsittämätön.

Hämmentyneinä veljekset raivasivat tiensä melun ja tungoksen läpi ja päätyivät lasikattoiseen eteisaulaan, jossa jykevät marmoripylväät ja suunnattomat kattokruunut koristelivat aseman sisääntuloa. Tässä heillä oli hetki aikaa miettiä, miten jatkaisivat. He laskivat laukkunsa lattialle.

»Vielä ei näy yhtään perverssiä», Werner virnisti. »Mutta nälkä tässä meinaa tulla», hän lisäsi katse aulan korkealuokkaisessa ravintolassa.

»Meillä on eväitä vielä», muistutti Valter kuivasti, pöyristyneenä pelkämästä ajatuksesta, että he söisivät niin kalliissa paikassa. »Ja hakeudutaan nyt ensin asuntolaamme, mietitään sitten ruokaa.»

»Eikö oteta edes tilkka samppanjaa ja nokare kaviaaria saapumisemme kunniaksi?» Werner kysyi viattomasti. »Ehkä joku toiveikas perverssi tarjoaisi ne meille?»

Välillä Valter ei ollut varma, pilailiko Werner vai ei. Vastaamatta hän nosti matkalaukun käteensä ja lähti jatkamaan matkaa. Werner seurasi itsekseen hekotellen, ja kohta he ehtivät asemarakennuksen edustalle. Siellä he nousivat uutuuttaan kiiltävään, kulumikkaasti muotoiltuun raitiovaunuun. Rahastaja neuvoi, miten he parhaiten löytäisivät asuntolaansa, joka sijaitti Friedrichshainin kaupunginosassa.

Katuelämää katsellessaan Werner tunsu kutkuttavaa jännitystä, mutta Valter paremminkin ahdistusta. Ohitettiin paitsi vastaan tulevia raitiovaunuja, myös hevosvaunuja, ratsupoliiseja, moottoriajoneuvoja ja metroasemia. Katutason huoneistot olivat täynnä kauppoja, joiden näyteikkunat pullistelivat kaikkea kuviteltavissa olevaa tavaraa. Joka puolella oli kahviloita, ravintoloita, yökerhoja ja oluttupia. Muistomerkit, kirkot, tavaratalot ja muut häkellyttävän hienot rakennukset lipuivat ohi veljesten tunnistamatta niitä. Rakennusten seinät oli vuorattu värikkäillä mainoksilla. Kaupunkielämän jatkuva taustahäly tunkeutui raitiovaunun sisäänkin. Lehtimyyjät ja muut katukauppiat huutelivat ohikulkijoille, kerjäläiset anoivat almuja ja kaikenlaiset julistajat täyttivät metelöiden kadunkulmia. Kiireiset kävelijät porhalsivat tärkeinä sivuilleen katsomatta, jokainen omalla asiallaan.

Maalaispoikien aistit turtuivat, ja he hädin tuskin onnistuivat vaihtamaan toiselle raitiolinjalle, kuten rahastaja oli opastanut. Viimein he nousivat raitiovaunusta Friedrichshainin kaupunginosassa, ajettuaan vain yhden pysäkin

liian pitkälle. Kaupunginosa oli työläisten asuttama, kuten moni muukin alue Berliinissä. Heti ensimmäisenä miesten silmiin pistivät seinälle liimatut kommunistien mainosjulisteet, joissa kohosi uhkaava punainen nyrkki. Valter kurtisti kulmiaan kuin haasteen vastaanottaneena, Werner vain virnisti.

»Punatautia levitetään ilmeisesti nyrkkilähetyksellä», Werner sanoi.

»Sopii yrittää», Valter tuhahti.

Veljekset suuntasivat Boxhagener Strasselle, lähelle Kadinerstrassen kulkua, jossa heitä odotti ennalta kirjeitse varattu huone nuorille miehille tarkoitettussa asuntolassa. Lukemastaan kaupunkioppaasta he tiesivät, ettei heidän kaupunginosansa ollut niitä ylellisimpiä, ja tämän saattoi nopeasti todeta myös omin silmin. Katu sinänsä oli leveä, mutta sen varrella lojui jätettä, ja kaupat sekä ravintolat olivat vaatimattomia. Vastaantulevat työmiehet mulkoilivat tulokkaita epäystävällisesti, kuten ilmeisesti kaikkia, joita eivät tunnistanee. Sinipukuiset, korkeakypäräiset poliisit kulkivat partiona veljesten ohi puisia pamppujaan näkyvästi esillä pitäen. Kadulla leijui uhkaava tunnelma, vaikka oli kirkas aamupäivä, eikä mitään välitöntä vaaraa näkynyt.

Itse majoitus oli pieni ja karu. Vanha lapseton leskimies oli muuttanut perimänsä huonokuntoisen huoneiston asuntolaksi nuorille miehille elättääkseen siten itsensä vanhuudenpäivillään. Remontointiin ja ylläpitoon hänellä oli enää vähäistä kiinnostusta, mutta veljekset eivät odottaneetkaan hienouksia. Seinäpaperit olivat tummuneet ja lattiat kuluneet. Poikien kalustettuun huoneeseen mahtui tuskin muuta kuin kaksi kapeaa sänkyä, vanha vaatekaappi ja pieni työpöytä tuoleineen. Ruokailutilat sekä pesu- ja wc-tilat olivat yhteiset muiden asukkaiden kanssa. Huoneessa oli sentään tuuletusikkuna, jos sitä suostui katuhälinästä välittämättä pitämään auki. Nyt elokuun lopun lämmössä avaaminen oli välttämätöntä, koska sisällä oli ikkuna aukikin epämiellyttävän kuuma.

»No niin, joko voimme lähteä syömään?» Werner kysyi, kun he olivat purkaneet tavaransa ja vaihtaneet matkan aikana hiestä kostuneet paitansa.

»Toki toki, mutta ei mitään juhla-ateriaa», vastasi Valter, jolla oli kiusaantunut tunne sekä itse kaupungista että siitä, kuinka nuorempi veli tuntui puhkuvan vaarallisen voimakasta intoa sulautua uuteen ympäristöönsä.

Veljekset lähtivät kävelemään ympäri kaupunginosaa tutustuakseen lähi-kortteleihin. He kulkivat ensin etelään ja näkivät valtavan Schlesischerin rautatieaseman, josta lähtivät itään kulkevat junat. He astelivat asema-alueen vierustaa länttä kohti, kääntyivät sitten pohjoiseen ja ylittivät leveän Frankfurter Alleen, jota pitkin kulkivat myös raitiovaunut ja jonka keskellä oli kävelijöille

varattu miellyttävä puistokuja. Kadun varrella he söivät edullisessa ruokalassa runsaan aterian.

Ruoan jälkeen he seurailivat laajan, moniosaisen hautuumaan kylkeä pohjoiseen, kunnes päätyivät Volksparkin puistoalueelle. Siellä he ihailivat Märchenbrunnenin suihkulähdettä, jonka useiden terrassimaisten vesialtaiden vierellä oli kauniita holvikaaria ja yli sata pientä, satuaiheista patsasta. Heitä huvitti pientä poikaa possun kanssa kuvaava patsas, joka muistutti heitä omasta maalaisesta lapsuudestaan. Laaja puisto antoi Valterille miellyttävän rauhan henkäyksen kaupunkivilinän keskellä, mutta Werner kiinnitti huomionsa johonkin erikoisempaan.

Puistokäytävän reunalla seisoi oudosti pukeutunut mies, jolla oli telineessä maalauksia ja piirustuksia. Kesäilmasta huolimatta mies oli pukeutunut pitkään takkiin ja leveälieriseen hattuun, jotka molemmat olivat nukkavieruja. Hänen alun perin valkoinen kauluspaitansa oli harmaantunut ja resuinen. Leuka kasvoi epäsiistiä parransänkeä mutta mies hymyili ystävällisesti, melkein innostuneesti. Werner ohjasi heidät miehen luo ja katsoi hetken maalauksia. Ne olivat muotokieleltään kulmikkaita, kirkkain värein maalattuja. Monissa oli alastomuutta muttei lainkaan houkuttelevassa muodossa, vaan pikemminkin rumasti ja vastenmielisesti kuvattuna. Oli ylilihavia takapuolia ja roikkuvia vatsoja. Monissa kuvissa oli puolipukeinen ihminen jossain arkisessa toimessa, mutta hänen päänsä tilalla olikin tyhjä kuppi, josta sinkosi ulos vain jokin yksittäinen sana, kuten: kunnia!

»Pidättekö niistä?» taiteilija kysyi palavin silmin.

»Tavallaan ... » Werner vastasi. »Oletteko itse maalannut nämä? Mitä tyyliisuuntaa edustatte?»

»Dadaismia.»

»Eikö se ole jo kuollut?»

»Dadaismi ei kuole koskaan», mies huudahti ja nosti dramaattisesti käsiään. »Se saa aina vain uusia muotoja. Olen myös kubisti, modernisti, surrealisti ja cowboy.»

»Mitä dadaismi on?» Valter kysyi mieheltä epäilevästi.

»Se ei ole yhtään mitään. Dadaismi vastustaa kaikkia määritelmiä ja julistuksia. Alas julistukset, minä julistan!»

Werner hymyili ja kysyi puolestaan:

»Mutta mitä periaatteita dadaismi kannattaa?»

»Vastustamme periaatteellisesti kaikkia periaatteita. Dadaismi ei kannata eikä edusta mitään!»

Valter huomasi mustavalkoisen hiilipiirroksen, jossa oli nelinkontin alaston mies, joka kovasti muistutti maanpaossa olevaa keisaria. Keisari ulosti tykkejä ja oksensi panssarivaunuja. »Tule Werner, mennään», hän sanoi. »Tämä on sosialistista roskaa.»

»Tietenkin tämä on roskaa, ehdottomasti! Katsokaa esimerkiksi tätä omakuvaani», sanoi mies ja otti esiin maalauksen, jossa oli ainoastaan suuri haalean harmaa tahra. »Maalasin ensin oikealla kädellä kuvani, sitten heti perään vasemmalla päälle valkoista, ja lopputulos oli tämä. Se kuvaa hyvin luonnettani. Ostakaa tämä, vain viisi markkaa!»

»Ei meillä ole varaa ... » Werner vastusteli hyväntahtoisesti.

»No sitten minä maksan teille viisi markkaa, jos otatte sen!»

»Tule nyt», kiusaantunut Valter sanoi ja pakotti käsivarresta vetämällä pikkuveljensä jatkamaan kävelyä, »hän on selvästi seinähullu.»

»Olen seinädaaisti!» huusi mies heidän peräänsä. »Saksa on dadan luvattu maa! Jollette usko niin katsokaa itse!»

Veljekset jatkoivat matkaa, Valter aavistuksen järkyttyneenä, Werner huvittuneena hymähdellen. Puistosta ulos tultuaan he kävelivät leveää Petersburger Strassea takaisin etelään. Nyt ilta alkoi laskeutua, ja lähellä heidän asuntolaansa Werner ehdotti vielä juomien nauttimista paikallisessa oluttuvassa, jonka edustalle he olivat päätyneet. Tätä ei Valterkaan voimallisesti vastustanut, olihan oluenjuonti erottamaton osa heidän baijerilaista elämäntapaansa.

Kaksikko asteli reippaasti sisään hämärään kellarimaiseen tilaan. Sisällä oli pitkiä puisia pöytiä ja niiden vieressä yhtä pitkiä koristeettomia penkkejä, joilla istui vieri vieressä meluisia työmiehiä. Kaksikolla oli vaikeuksia löytää vapaita paikkoja, sillä jokaisessa pöydässä tuntui olevan oma porukkansa, johon tuntemattoman oli kiusallista tunkeutua sekaan. Werner huomasi umpimielisen joukon, joka muita vaitonaisuutena silmäili toisiin pöytiin. Pöydän päässä istuvan, joukon johtajalta vaikuttavan miehen katse osui hetkeksi häneen. Miehellä oli oikeastaan aika miellyttävät kapeat kasvat ja ruskeassa tukassa siisti jakausta, mutta Werner käänsi nopeasti katseensa muualle. Hän halusi välttää minkäänlaisen sanattoman haasteen heittämistä.

Veljekset uskaltautuivat kysymään lupaa istua erään pöydän päässä oleville vapaille paikoille. Toista päätä miehitti meluisa joukko, joka nyökkäillen ja murahdellen antoi luvan istua pöytänsä. Veljekset tilasivat vehnäoluet, jotka pian toimitettiin heille korkeissa, huerteisissa tuopeissa.

»No niin, uudelle elämälle!» Werner sanoi tuoppiaan kohottaen ja hörpösi pitkään.

Valter hymyili ja teki samoin, mutta sanoi kuitenkin juotuaan: »Olen iloinen, että viihdyt, mutta mikä siinä vanhassa elämässä sinua niin puistattaa?»

»Kaikki», Werner virnisti. »Sen surkea pienuus, sulkeutuneisuus, pysähtyneisyys, loputon tylsyytys.»

»Kuitenkin juuri sitä elämää isämme, isoisämme ja jo esi-isämme ovat eläneet...»

»Ajat muuttuvat. Ja sitä paitsi, kaikki on erilaista sinulle, kun olet esikoinen. Sinä perit maatilan ja sen mukanaan tuoman aseman kyläyhteisössä. Minä olisin siellä vain apupoika tehtävissä, joihin minulla ei ole sen enempää henkistä kiinnostusta kuin ruumiillisia edellytyksiä.»

»Ymmärrän kyllä, että haluat tehdä toisenlaisen uran, mutta en ymmärrä tätä rakkauttasi kaupunkielämään. Onhan kotonakin paikallislehti, joka tarvitsee toimittajia, koulu joka tarvitsee opettajia, kauppa joka tarvitsee myyjiä, kirkko joka tarvitsee papin...»

»Lakkaa jo, tai näen koko yön painajaisia!» Werner naurahti. »Vai haluatko että kuvailen sinun tulevaisuutesi Bad Aiblingissa? Onhan kotikylällä pelto jolle täytyy levittää paskaa, metsä josta täytyy kerätä risuja, lihava maalais-tyttö joka täytyy panna paksuksi...»

»Etkö koskaan ota mitään vakavasti?» Valter keskeytti aavistuksen loukkaantuneena.

»Vältän sitä parhaani mukaan», Werner myhäili ja hörppäsi oluttaan.

Silloin pöydän toisesta päästä olevasta joukosta kuului äänekäs kysymys:

»Hei, te kaksi, oletteko uusia täällä?»

Veljekset käänsivät katseensa miesjoukkoon tietämättä tarkalleen, kuka heistä oli kysymyksen esittänyt. Kaikki olivat vaienneet ja katsoivat heitä uteliaasti, ehkä jopa vähän epäilevästi. Miesten vaatteet olivat kuluneita ja ilmeet aavistuksen humalaisia.

»Olemme kyllä», Valter vastasi jäykästi.

»Murteenne on outo, oletteko etelästä?»

Werner vilkuili miehiä vähän kysyjän äänensävyä huolestuneena. Nyt kun he erottivat kyselijän, tämä paljastui romulaiseksi, arpinaamaiseksi korsotoksi, jonka koko olemus enteili vaikeuksia. Samoin Werner pani sivusilmällä merkille, että toisen pöydän umpimieliset miehet olivat hekin kuulleet kysymykset ja seurasivat tilannetta.

»Kyllä olemme, Baijerista», Valter vastasi.

»Baijerissa on paljon natsisikoja», mies totesi tyyliä.

»Me olemme maaseudulta, emmekä juuri seuraa politiikkaa», Werner kiirehti rauhoittelemaan.

»Oletteko maanomistajia?»

Valter alkoi ärsyyntyä, joten Werner jatkoi vastailemista.

»Perheellämme on maatila, kyllä.»

»Kannatatte kai maatilojen kollektivisointia?»

»Nooh...» Werner kierteli tajutessaan humalaisen olevan kommunisti.

Mies nousi uhkaavasti seisomaan ja asteli veljesten viereen pöydän päähän. Muut puolen tusinaa miestä katselivat pöydän toisesta päästä pilkallisesti ja näyttivät jo tietävän, mitä pian seuraisi.

»Mitä, en kuullut?» arpinaama sanoi ja kumartui uhittelevasti Wernerii kohti. »Oletteko kulakki vai kannatatteko maatilojen kollektivisointia?»

Veljekset eivät tienneet mitä sanoa.

»Me kannatamme sinun hampaittesi lyömistä kurkkuun, senkin kommunistipaska», kuului silloin vihainen ääni miesten sivusta, ja joku tönäisi häirikön etäämmälle Werneristä. Veljekset huomasivat, että koko toisessa pöydässä istunut vakavilmeinen joukko oli noussut seisomaan, ja heidän johtajansa astellut veljesten avuksi.

Heti tönäisyn jälkeen arpinaaman toverit ponnahtivat seisomaan. Heitä oli kahdeksan miestä ja toisessa joukossa kuusi, mutta Valter ja Werner ilmeisesti laskettiin nyt pienemmän joukon mukaan, joten pääluku oli tasan. Tönäisty korsto tuijotti hetken tulijaa raivosta pullistuvien silmin. Sitten hän karjaisi:

»Natsivakoilijoita meidän krouvissamme! Kimppuun toverit!»

Tätä huutoa kaikki paitsi veljekset olivat jo odottaneetkin, ja hetkessä miesjoukot syöksyivät toistensa kimppuun. Raa'asti kiroilevien miesten nyrkit alkoivat viuhua puolin ja toisin ilman pienintäkään sääliä. Pöydät ja penkit siirtyivät rytisten ja tuopit kaatuilivat pirstaleiksi lattialle. Veljekset istuivat hetken hämmentyneinä ympäröivän kaaoksen keskellä, kunnes joku tönäisi ohimennen Wernerin lattialle lasinsirujen keskelle. Silloin Valter ponnahti niin ikään ylös ja alkoi vahvoilla nyrkeillään parhaansa mukaan mätkiä kommunisteiksi oletettuja.

Oluttuvan omistaja juoksi kadulle huutamaan poliisia. Muut asiakkaat perääntyivät seinustoille. Werner pääsi hädin tuskin kömpimään ylös sekasorron keskellä ja paremminkin väisteli iskuja kuin osallistui tappeluun. Hänen lasinsirujen viiltämät kämmenensä vuotivat vähän verta, mutta niin vuotivat hetken päästä myös monen miehen nenä, rystyset ja silmäkulmat. Tämä ei ollut vain humalainen kapakkatappelu, jollaisia veljekset olivat jos-

kus kotikylälläkin nähneet. Nämä miehet yrittivät todella satuttaa toisiaan ja heidän silmistään paistoi tappava viha.

Valterin avustamat miehet vaikuttivat kokeneilta pukareilta ja pääsivät vähä vähältä voitolle. Erityisesti heidän johtajansa tappeli villisti, vaikkei ollutkaan erityisen kookas, minkä lisäksi voimakas Valter oli merkittäväksi avuksi. Kun kommunistien johtajalta lyötiin leuka sijoiltaan, hän lähti mylvien perääntymään ovea kohti ja hänen toverinsa seurasivat miten parhaiten taisivat.

Jäljelle jäänyt miesjoukko päästi mahtavan eläimellisen voitonkarjaisun, pui nyrkkejään paenneiden perään, syleili sitten riemuissaan toisiaan ja läiski onnitellen toistensa olkapäitä. Myös Valter sai osansa onniteluista ja hymyili vilpittömästi odottamattomien ystäviensä kanssa, kun tappelun nostattama adrenaliini vielä sykki hänen ohimoissaan. Joukon johtaja kätteli myös Wernerää, samalla verta suupielestään pyyhkien. Sitten hän vakavoitui ja sanoi:

»No niin miehet, nyt ulos. He hakevat pian lisäjoukkoja ja palaavat kostamaan.»

Ryhmä päätti juhlintansa ja suuntasi nopein askelin ulos oluttuvasta. Myös Valter ja Werner katsoivat parhaaksi liittyä joukon jatkoksi. Ulos harppoesaan Werner vilkaisi vielä ympärilleen ja pani merkille, kuinka seiniä vasten perääntyneet asiakkaat katselivat poistuvia miehiä pelokkaina. Werner tunsu olonsa poikkeuksellisen mahtavaksi, suoristi kuin huomaamatta itseään ja heilautti poistuessaan kättään hyvästiksi.

Ulkona miesjoukon johtaja ohitti ilman selityksiä oluttuvan isännän, joka yhä huusi poliisia. Kuului jo pillien ääntä. Miehet lähtivät juoksemaan päinvastaiseen suuntaan, ja parin korttelin jälkeen yksi toisensa perään jätti joukon ja luikki tottuneesti omaan piiloonsa. Kun koko porukka oli hajaantunut johtajaa sekä veljeksiä lukuun ottamatta, tämä hidasti tavalliseen kävelyyn ja puhui rauhallisesti.

»No niin, olemme toistaiseksi turvassa. Poliisista meidän ei tarvitse juuri välittää, mutta kommunisteja teidän kannattaa tästä eteenpäin varoa. Oleteko kunnossa?»

»Kyllä», vastasi Valter, joka oli selvinnyt tappelusta ilman mainittavia vammoja.

»Mainiota! Näytit hyviä otteita. Keitä te siis oikein olettekaan?»

»Minä olen Valter Greiser ja tämä on pikkuveljeni Werner. Olemme vasta aamulla saapuneet Berliiniin opiskelemaan.»

»Niinkö? Mistä siis tulitte, kuulinko oikein, että Baijerista?»

»Aivan niin, Bad Aiblingista. Ette ehkä ole kuulleet siitä?»
»Muistan kuulleeni, että siellä voi ottaa mineraalikylypyjä.»
»Juuri muuta siellä ei voikaan tehdä», Werner huomautti väliin.
Mies hörähti lyhyeen nauruun, mutta jatkoi sitten puhetta.
»Meitä kansallissosialisteja on siellä Baijerissa paljon enemmän kuin täällä. Oletteko kuulleet meistä?»

»Olemme toki, vaikka emme tosiaan ole kovin poliittisesta perheestä, kuten herroille oluttuvalla yritimme selittää», Werner kiirehti vastaamaan, jottei Valter sanoisi mitään tietämätöntä. Werner muisti kyllä lehtiä lukevana, että vastikään toukokuussa käydyissä vaaleissa natsit olivat saaneet vain 2,6 prosentin kannatuksen, muttei halunnut olla tahditon vaaralliselta vaikuttavalle nuorukaiselle. Valter kuitenkin tokaisi kiertelemättä:

»Teitähän johtaa se Hitler, joka yritti oluttupakaappausta Münchenissä ja oli vankilassakin, mutta teillä on vain jokunen paikka Reichstagissa.»

Tuntematon ei hermostunut huomautuksesta. Kolmikko oli astellut nyt takaisin puistoon, jossa veljekset olivat aiemmin päivällä käyneet. Ympärillä oli rauhallista ja hämää.

»Me johdamme vielä Saksaa», mies vastasi vakaumuksellisella varmuudella. »Hitler on Saksan pelastaja, mutta täällä Berliinissä meitä johtaa tohtori Goebbels. Hän on lähes Hitlerin veroinen, ja me olemme päivin ja öin valmiit taistelemaan hänen käskystään.»

Keskustelun sävy alkoi ahdistaa Weneriä, mutta Valter katsoi nuorta miestä pimeään läpi pohtivasti. Moinen usko ja kunnioitus herätti Valterin aatteellisessa luonteessa kiinnostusta. Kolmikko käveli hetken hiljaa, mutta Werner tuskaili jo, miten he pääsisivät miehestä nyt kohteliaasti eroon.

»Mitä sanoittekaan opiskelevanne?» nuori mies kysyi kohta.

Werner vastasi muodolliseen sävyyn:

»Veljeni aikoo opiskella agronomiaa Berliinin maataloudellisessa yliopistossa, mutta minä kirjaudun Friedrich Wilhelmien yliopistoon ja alan lukea saksan kieltä ja kirjallisuutta.»

»Kas kas, minä itsekini opiskelen lakitiedettä Friedrich Wilhelmien yliopistossa.»

»Todellako?» Werner kysyi paremminkin epäileväenä kuin innostuneena.

»Kyllä vain, voin esitellä teidät monille hyvälle veikoille siellä. Mihin ammattiin aiotte?»

»Journalistiksi.»

»Mainiota – kunhan varotte päätymästä Ullsteinin tai Mossen lehtiin», nuorukainen huomautti ja hörähti taas lyhyeen nauruun.

Werner ei ollut aivan varma, miksi mies nauroi mainitessaan nämä arvostetut lehtitalot, ehkä omistajien juutalaisuus huvitti häntä.

»Minä palaan Baijeriin viljelemään maatalaamme», Valter vastasi puolestaan. »Entä mitä te itse suunnittelette?»

»Omistaudun puolueelle. Se tarvitsee lakimiehiä yhtä lailla kuin sotureita. Me muokkaamme vielä historiaa. On aina ilo tutustua kunnon saksalaisiin, jotka antavat kommunisteille huutia. Jos teillä ei vielä ole liiaksi ystäviä Berliinissä, tulkaa huomenillalla julkiseen kokoukseemme. Siellä on paljon luotettavia miehiä ja itse tohtori puhuu.»

»Kiitos, ehkä tulemmekin», Werner vastasi kohteliaasti, ilman pienintäkään aietta saapua paikalle.

»Niin missä kokouspaikka sijaitsee tarkalleen?» Valter kysyi veljensä harmiksi.

»Kokoussali on Müllerstrasse 143:ssa, Weddingin kaupunginosassa.»

»Selvä», Valter vastasi ja nyökkäsi kuin lupauksena, että he tulisivat. »Kiitos minunkin puolestani avustanne. Mikä muuten olikaan teidän nimenne?»

»Aivan niin, anteeksi herrat. Olen Horst. Horst Wessel.»

KUNNIANHIMOINEN SUURROMAANI NATSI-SAKSAN NOUSUSTA JA TUHOSTA.

ELOKUUSSA 1928 Werner ja Valter Greiser lähtevät pienestä maalaiskylästä Bad Aiblingista Berliiniin opiskelemaan ja tempautuvat mukaan kovassa nousussa olevan kansallissosialistisen puolueen toimintaan.

Älykäs ja akateemiseen uraan tähtäävä Werner vastustelee ensin mutta huomaa pian tekevänsä töitä puolueen lehdelle ja itse valtakunnanpropagandisti Goebbelsille.

Äkkipikainen ja käytännöllinen Valter sen sijaan liittyy SA-miehiin ja sitten SS-joukkoihin. Hän ryhtyy käyttämään aatteen puolesta nyrkkejään ja päättyy myöhemmin piiritettyyn Stalingradiin taistelemaan hengestään.

Sampo Terhon toinen romaani on yksityiskohtainen ja poliittiseksi trilleriksi yltyvä kertomus siitä, kuinka tavalliset saksalaiset saatiin tukemaan natsismin vihaa, valehtelua ja väkivaltaa. *Stalingradin viemärit* katsoo puolueen nousua sisältä. Väkevä tarina demokratian sortumisesta tuntuu pelottavan tutulta myös tämän päivän maailmassa.

